

EMOČNÍ PROŽÍVÁNÍ V PRŮBĚHU PANDEMIE COVID-19

Úvod

Vedle dalekosáhlých zdravotních dopadů jsme mohli v průběhu pandemie COVIDu-19 pozorovat i následky v emočním prožívání způsobené především stresem a obavami o budoucnost (van der Vegt & Kleinberg, 2023). Už v průběhu této pandemie začaly vznikat různé studie zaměřující se na psychologické aspekty provázející tehdejší náročné období. Z Českých studií můžeme zmínit např. výzkum Medzihorského a Svobody (2021) mapující emoční prožívání v jednotlivých vlnách COVIDu-19. Ve svých zjištěních identifikovali v první vlně koronaviru statisticky větší tendenci k obavám u žen než u mužů. Obavy z budoucnosti, nedostatku financí a omezení zájmů, či různých příležitostí se vyskytovaly nejčastěji u lidí ve věku 21 až 40 let, nejméně potom u osob starších 61 let. Vysokoškolští studenti vykazovali větší míru obav ze zmařené budoucnosti, ztráty práce, či brigády, naopak starší populace se více potýkala s obavami o své zdraví a strachem ze smrti. Ve druhé vlně se začal strach ze smrti objevovat i mezi respondenty z řad studentů. Současně se studenti začali více obávat o narušení partnerských či rodinných plánů. Jak ve druhé, tak i ve třetí vlně koronaviru potom respondenty napříč kategoriemi spojovalo omezení sociálních kontaktů a pocit osamělosti.

Popis datového souboru a práce s daty

Data, která jsme pro účely této práce zpracovávali, byla shromážděna v rámci longitudinálního výzkumu ve Velké Británii v průběhu pandemie COVID-19. Původní dataset obsahuje informace o emočním prožívání, které byly sbírány ve třech vlnách, informace o přítomnosti významných životních událostí za období pandemie a jejich subjektivně vnímaná intenzita, data získaná pomocí dotazníku CCAQ (Crisis Coping Assessment Questionnaire) a samozřejmě demografické údaje, jako je věk, pohlaví a zaměstnanost. Autoři výzkumu sdíleli společně s primárními daty také již částečně upravená data (rozdíl v emočním prožívání mezi 1. a 2. (rok 2020 a 2021) a mezi 2. a 3. (rok 2021 a 2022) vlnou šetření; taktéž zveřejnili rozdíl výsledků dotazníku CCAQ, a to konkrétně rozdíl mezi worry score a actual problem score, na základě těchto výsledků potom pomocí shlukové analýzy vytvořili clustery „overworrier“ a „realisticworrier“ – ve zbytku práce s nimi budeme pracovat jako se Schopností zvládnání stresu).

Pro lepší identifikaci celkové změny jsme provedli rozdíl v prožívání jednotlivých emocí i v rámci 1. a 3. vlny šetření, které nám dále slouží jako závislé proměnné. Následně jsme upravili data vypovídající o subjektivním vnímání intenzity životních událostí, a to provedením součtu

dat získaných za 2 sledovaná období. Datový soubor byl také pročištěn od špatně vyplněných odpovědí, což vytvořilo finální soubor respondentů o velikosti $n = 980$.

Závislé proměnné

Rozdíly v míře prožitku jednotlivých níže uvedených emocí za období 1. a 3. vlny šetření. Primární data emocí byla zaznamenána na škále o rozpětí 1 až 9 (1 = nejméně, 9 = nejvíce).

- Δ Hněv_1-3 vlna
- Δ Úzkost_1-3 vlna
- Δ Strach_1-3 vlna
- Δ Smutek_1-3 vlna
- Δ Odpor_1-3 vlna
- Δ Obava_1-3 vlna
- Δ Relaxace_1-3 vlna
- Δ Radost_1-3 vlna
- Δ Touha_1-3 vlna

Nezávislé proměnné

- Způsob zvládání stresu
 - „Overworrier“
 - „Realisticworrier“
- Pohlaví
 - Žena = 0
 - Muž = 1

Kovariáty

- Věk (v období 3. vlny šetření)
- Intenzita životních událostí
 - součet dat za 2 sledovaná období, primární data byla zaznamenána na škále -10 až 10

Popis metody

Data byla zpracována pomocí mnohorozměrné analýzy rozptylu s kovariáty (MANCOVA). Tato metoda nám umožňuje vysvětlit rozptyl hned několika závislých proměnných pomocí jedné či více nezávislých proměnných. Na základě této analýzy rozptylu dokážeme identifikovat, zda se skupiny liší v kombinaci více závislých proměnných. Za nevýhodu MANCOVA potom můžeme považovat fakt, že neumožňuje interpretovat kauzální směr vztahu mezi proměnnými, jako to je možné např. u lineární regrese.

Jak jsme již výše zmínili, náš model obsahuje tzv. kovariáty, což jsou proměnné se spojenými hodnotami, které taktéž ovlivňují finální výsledky modelu. Kovariáty jsou proměnné, jejichž vliv chceme statisticky kontrolovat, aby se vysvětlil jejich případný „rušivý“ vliv. Nicméně v našem případě nejsou kovariáty čistě nežádoucími proměnnými, jelikož z důvodu spojitosti hodnot byla do této kategorie zařazena i proměnná Intenzita životních událostí, která je pro účely této práce významnou proměnnou.

Při interpretaci výsledků vycházíme především z informací o Wilksově λ , statistice F, p-hodnotě a parciální η^2 . Wilksova λ uvádí, kolik rozptylu obsahuje variační matice modelu, přičemž čím více se její hodnota blíží 1, tím méně rozptylu je vysvětleno. Komplementárním parametrem k Wilksově λ je potom parciální η^2 , která uvádí, kolik procent rozptylu je vysvětleno pomocí konkrétní proměnné a současně tak vysvětluje velikost efektu. Statistika F vyjadřuje poměr variability mezi skupinami k variabilitě uvnitř skupin. Vyšší hodnoty F indikují větší rozdíly mezi skupinami. A samozřejmě p-hodnota je ukazatelem statistické významnosti.

Výsledky

Při zjišťování změn v emočním prožívání v průběhu pandemie COVIDu-19 se statisticky významně projevil vliv **Věku** ($p < ,001$; $F(9, 957) = 3,475$), nicméně jeho velikost efektu je poměrně nízká (Wilksova $\lambda = 0,968$; $\eta^2 = 0,032$). Podobně se projevila i **Způsob zvládání stresu** („**overworrier**“ vs. „**realisticworrier**“), do kterých byli respondenti rozřazeni na základě jejich výsledků v dotazníku CCAQ. Opět se jedná o proměnnou vykazující statistickou významnost ($p = <,001$; $F(9,957) = 2,064$), ale nízkou velikost efektu (Wilksova $\lambda = 0,981$; $\eta^2 = 0,019$). Naopak vliv Intenzity životních událostí a Pohlaví se jako významné neprokázaly.

Tabulka 1 Výsledky MANCOVA

	Wilksova λ	F	p	Parciální η^2
Intercept	0,955	5,061	<,001	0,045
Intenzita životních událostí	0,993	0,791	0,625	0,007
Věk	0,968	3,475	<,001	0,032
Způsob zvládání stresu	0,981	2,064	0,030	0,019
Pohlaví	0,972	1,494	0,082	0,014

Závěr

Výsledky ukazují, že věk a způsob zvládání stresu mají statisticky významný vliv na změny emočního prožívání v průběhu pandemie. Velikosti efektů těchto proměnných jsou však nízké, což naznačuje, že jejich praktický význam je omezený. Lze tedy konstatovat, že i když některé faktory ovlivňovaly emoční vývoj jedinců během pandemie, jejich vliv byl spíše slabý a pravděpodobně se na něm podílely i další, v této práci nezahrnuté proměnné.

Seznam literatury

Medzihorský, Š., & Svoboda, M. (2021). Vnímání a prožívání období pandemie koronaviru a sociální práce.

van der Vegt, I., Kleinberg, B. A multi-modal panel dataset to understand the psychological impact of the pandemic. *Sci Data* 10, 537 (2023). <https://doi.org/10.1038/s41597-023-02438-y>